

“TÜRK” KELİMESİNİN MENŞEİ HAKKINDA BİR NAZARİYE

ADİLE AYDA

Bir çokları “menşe” ile “mana”yı ayırt etmezler. Öyle yazılar bilirim ki, başlıkları “Türk kelimesinin menşei” olduğu halde, şu cümle ile nihayet buldukları görülür: “Demek oluyor ki, Türk kelimesinin manası kuvvettir”.

Bu yazımızın amacı “Türk” kelimesinin manasını değil, menşei ortaya koymaktır¹.

Bilindiği gibi, “Türk” kelimesinin menşei Kaşgarlı Mahmut Nuh Peygamberin bir torununun adına, Arap yazarları Ye’cuc Me’cuc efsanesine, Klaproth ile Hess gibi bilginler ise, bir Çin kaynağına dayanarak, miğfer biçiminde olan bir dağın ilham ettiği bir kelimeye bağlarlar (Tukiüe). Bu izahlara Vambéry’nin ileri sürdüğü ve Munkasci’nin katıldığı görüşü, yani “türemek” fiili ile ilgili teoriyi eklemek mümkündür. Fakat türkologların çoğunun Müller’in nazariyesini benimsemeğe eğilim gösterdikleri görülmektedir. Bu bilgin, Uygur metinlerinde “türk” hecesini tesadüfen “erk” ile yan yana bularak², bunun “kuvvet” anlamına geldiğini kabul etmiştir. Barthold ise, bu görüşe katılarak, kelimenin muhtemelen bir sülâle adı iken, önce kabile, daha sonra millet adı halinde genelleşmiş olduğunu iddia etmiştir. Thomsen ile Németh de bu iddiayı kabul etmişler ve böylece bu görüş, tartışılmaz bir gerçek gibi, ilmî eserlere ve ansiklopedilere geçmiştir.

¹ Ben, profesyonel bir türkolog olmadığım halde, Proto-türk olduklarına inandığım Etrüskler hakkındaki incelemelerim dolayısıyla, Türkolojinin esasa ait bazı problemleriyle ilgilenmeğe sürüklenmiş bulunduğumdan, “Türk” kelimesinin menşei, benim için, birinci planda önem taşımaktadır. Bilhassa, tarih-öncesi devirler bakımından çok önemli olan bu meseleyi, 1973 yılının Ekim ayında İstanbul’da toplanan Milletlerarası Türkoloji Kongresinde de, kısa bir tebliğ konusu yapmış, fakat zaman darlığı sebebiyle, delil ve kaynaklarımı açıklamağa imkân bulamamıştım.

² “Çoluk Çocuk” gibi. Metindeki şekil “erkke türkke”dir.

Bizde de, Hüseyin Namık Orkun³, Hâmit Zübeyir Koşay⁴ gibi bazı bilginler “Türk” kelimesinin menşei ile ilgilenmişler ve bu konudaki çeşitli görüşleri yazılarında belirtmişlerdir⁵.

Âciz kanaatime göre, “Türk” kelimesinin menşei meselesi, başından beri yanlış bir şekilde ele alınmıştır. Demek istiyorum ki, bu meselenin gerçek yüzünü meydana koyabilecek bir takım tarihî-lisanî olayların birbiriyle ilişkisi dikkate alınmamıştır. Her biri bilinen ve önemsiz gibi görünen, fakat bir araya gelince önem kazanan bu hususlar şunlardır:

1 — Biz Türkler, ancak 1928 den beri adımızı “Türk” şeklinde yazmaktayız. Daha önce, adımız Arap harfleriyle ترك veya تورک şeklinde yazılırdı. Bu iki şekilden her biri ise, dört türlü okunabilirdi: TÜRK, TÜRÜK, TÖRK TÖRÖK.

2 — Anadolu lehçesinden başka Türk lehçelerinde (Kırgızcada, Başkurtçada, Kazan türkçesinde) “Türk” kelimesi TÜRÜK veya TÖRÖK telâffuz edilir⁶.

3 — Anadolu’da bile, “Türk” kelimesinin TÜRÜK veya TÖRÖK telâffuz edildiği köyler, kasabalar vardır.

4 — Kendileriyle (Batılıların görüşü hilâfına, bilhassa Hanımlara karşı büyük bir centilmen olduğu bilinen) Attilâ gibi müşterek bir ataya sahip olduğumuz ve etnik bakımdan akrabamız olarak kabul ettiğimiz Macarlar adımızı TÖRÖK şeklinde yazarlar ve öyle telâffuz ederler.

³ “Ülkü” dergisi, Mayıs 1934, s. 15

⁴ “Zeki Velidi Togan’a Armağan” cildi. İstanbul 1950-1955, s. 33

⁵ Bu konuda “Reşit Rahmeti Arat için” cildinde İbrahim Kafesoğlu’nun da bir makalesi vardır. Fakat bu, bir makale olmaktan ziyade, bir az karışık bir bibliyografyadır.

⁶ Yukarıda söz konusu edilen Türkoloji Kongresinde, dinleyicilere şunu da hatırlatıyordum ki, aslen Başkurt Türklerinden olan rahmetli Profesör Zeki Velidi Togan “Türk” kelimesini daima “Török” telâffuz ederdi. Bunu söylemem Profesörün yakın meslektaşlarının gülümsemesine sebep olmuştu. Bir de, o günden beri, maalesef, rahmete kavuşmuş olan, Azerbeycan asıllı Profesör Ahmet Caferoğlu’nu, tam karşımda, birinci sırada oturur görünce şunu ilâve etmekten kendimi alamamıştım:” Sayın Profesör Caferoğlundan, şimdi, “Türk” demesini rica edecek olsak, eminim ki “Türük” diyecek, başka türlü diyemeyecektir”. Rahmetli Profesör gülerrek, sözlerimi başı ile tasdik etmişti.

5 — Türk dilinin ilk yazılı belgeleri sayılan Orhon yazıtlarında “Türk” kelimesi bazen “Türk”, fakat daha çok TÜRÜK veya TÖRÖK okunacak şekilde yazılmıştır.

6 — Çin kaynaklarında “Türk” kelimesi “Tuküe” telâffuzuna uyacak şekildedir.

Bütün bunların ışığında, incelediğimiz kelimenin, bugünkü Türkiyenin yazı dilinde olduğu gibi tek heceli değil, BAŞLANGIÇTA İKİ HECELİ bir kelime olmuş olduğuna hükmetmemiz gerekmektedir. Bu cihet, bir ihtimal olarak, bazı bilgilerin dikkatini çekmiştir.

Bir de, problemimizle ilgili ikinci bir grup lengüistik gerçek vardır ki, bunları şöyle sıralayabiliriz:

a) Beş yüz yıl boyunca, Türklerin ülkesi, resmî olarak, Osmanlı Devleti adını taşımıştır. Cenevizlilerle Venedikliler, kolaylık için, bu ülkeye, gayri resmî olarak, TURCHIA (Turkiya) demişlerdir. Elbette ki, bu ad Rahip Hieronymus ve hattâ Plinius ve Pomponius Mela’ya kadar çıkan eski bir geleneğe dayanmakta idi.

b) Her ne kadar garip ise de, biz Türkler ülkemizin adını onlardan, yani İtalyanlardan almışızdır. Bu ad, 1923 den sonra resmî bir mahiyet almıştır. Daha önce de bazılarınca işaret edilmiş olduğu üzere, dilimizin gramer kaidelerine ve geleneklerine göre, bu ad ya TÜRKELİ veya TÜRKİLİ, yahut da, TÜRKİSTAN olmalı idi. Nitekim, bu son ismi taşıyan bir ülke, 1924 den evvel, başka coğrafi sınırlar içinde mevcut idi.

c) İtalyanca TURCHIA (Turkiya) kelimesinden mülhem olduğu için, memleketimizin adı, uzun zaman تورکیا veya ترکیا şeklinde, yani sonunda “a” harfi ile yazılmıştır. Birinci Dünya Savaşından ancak bir iki yıl öncedir ki, o sıralarda bütün dünyada hüküm süren Fransız tesiriyle, memleketimizin ismi تورکیه şeklinde, yani kelimenin sonuna “e” konmak suretiyle yazılmağa başlanmıştır. Başka deyimle, ülkemizin adının yazılışı fransızcadaki Turquie kelimesinin yazılışına uydurulmuştur. Bu kelime, sonunda “a” ile yazılmağa devam ettiği müddetçe, ses uyumu kuralı icabı, kelimenin ilk hecesindeki sesli harfin “U” veya “U” ya yakın bir şekilde telâffuzu şarttı⁷.

⁷ Bizden evvelki kuşağın aydınları ve meselâ, şahsen tanıdığım Refik Hâlit, Abdülhak Şinasi, Hamdullah Suphi gibi yazar ve hatipler “Turkya” telâffuz ederlerdi. Bunun böyle olduğunu, bu alanda otorite olan Burhan Felek Bey de tasdik ettiğini bana beyan etmiş ve bunu burada kaydetmeme müsaade etmiştir.

d) Bir çok dillerde “Türk” kelimesindeki sesli harf U dur:

İtalyanca: Turco (Turko)

Rusça : Tur(ı)k

Yunanca Turkos

Arapça : Turk

Farsça : Turk

Bu kadar çok ve çeşitli milletin bize “Turk” demesi elbette, sadece bu milletlerin alfabesinde Ü harfinin bulunmayışından değildir. Biz bunda tarihî muhafazakârlık görüyoruz. Yoksa, meselâ Ruslar başka milletlerden aldıkları Ü’lü kelimelerde, bu harfi U ya çevirmeği düşünmemişler, “yu” telâffuz ederek, harfin hakkını vermişlerdir. Fransızcadaki “costume” kelimesi, olmuş rusçada “Kostyum”.

Türklerin de, çok eski zamanlarda, kendilerine U sesli harfi ile telâffuz edilen bir ad vermiş olmaları bize mümkün ve hattâ aşikâr görünmektedir. Onun için, bu incelememize esas olarak, iki heceli ve “U” lu TURUK kelimesini almamız gerektiği kanaatindeyiz. Bu kelimeyi, Tu-ruk veya Tur-uk olmak üzere, iki şekilde hecelere ayırabiliriz.

İlk heceden işe başlayalım: “Tu” ve “Tur” hece veya kelimeleri bize tarihte, coğrafyada, arkeoloji veya filolojide herhangi bir şeyi hatırlatıyor mu? Başka deyimle, kendi dilimizde veya başka milletlerin hâfızasında bunlardan birini bulabiliyor muyuz? Muhakkak olan bir şey varsa, o da şudur:

Bizi en iyi tanıyan iki millet, aziz komşularımız ve tarihî düşmanlarımız olan Çinlilerle İranlılardır. Fakat saygıdeğer Çinliler, maalesef, kendilerine mahsus ağız teşekkülü sebebiyle, bazı harfleri (bu meyanda R harfini) telâffuz edemediklerinden, onların bıraktıkları tarihî kayıtlar değerlerinden pek çok kaybetmektedir. Gerçekten, bu kaynaklara, olaylar bakımından güvenmek mümkün ise de, Onomastik bakımından ihtiyatlı olmak gerekmektedir. Çünkü bütün has isimler ve bilhassa Türk has isimleri tanınmayacak derecede bozulmuş şekildedir.

Şu halde, İranlılara başvurmayı deneyebiliriz. İran edebiyatındaki en eski metinleri Avesta (Abašta) adlı kutsal kitap ihtiva eder. Çeşitli zamanlarda yazılmış dinî yazılardan ibaret olan bu kitabın en eski kısmı, bizzat Mazda dininin kurucusu veya ıslahçısı Zaratustra

tarafından yazıldığı tahmin edilen “Gatha”lar kısmıdır⁸. Şarkılar veya ilâhiler demek olan Gatha’lar çok eski bir İran lehçesinde yazılmıştır. Halbuki Avesta’nın diğer kısımları Med dilindedir. İşte Gatha’ların bir yerinde TUR veya TURA adlı bir millettten bahsedilmektedir ki, Avesta’nın Yasna ve Yaşt gibi diğer kısımlarında bu millet hakkında ayrıca bilgi verilmektedir⁹.

Genellikle Zaratustra’nın Homer devrinde, yani aşağı yukarı Milâttan önce sekizinci yüzyılda yaşamış olduğu kabul edilir. Gatha’larda TUR ların zikredilmiş olması gösteriyor ki, bu millet daha o tarih-öncesi devirlerde İranlılar tarafından biliniyordu. Gatha’lardan çok sonra yazılmış veya kaybolup yeni baştan yazılmış olan Yaşt’ların 17 incisi ve 19 uncusu, Yunanlı coğrafyacı Ptolemeos’un da zikrettiği Tur’ları “İranlıların düşmanı” olarak göstermektedir. Esasen şuna dikkati çekmek lâzımdır ki, Avesta’yı teşkil eden ve aslında dinî mahiyette olan bu yazılar millî ve vatanî bir ruhla yazılmıştır. İranın büyük millî şairi Ferdusî (Firdevsî) Şehname adlı meşhur destanını yazarken, doğrudan doğruya Avesta’dan ilham almış, fakat kendi millî hislerinin de tesiriyle, Avesta’daki bazı rivayetleri değiştirmiş ve bozmuştur.

Şimdi dönelim konumuza: Gördüğümüz gibi, Tur hecesi bir milletin adına tekabül etmektedir. İşin ilgi çekici tarafı şudur ki, bazı Batılı şarkiyatçılara ve bu arada Blochet’ye göre (“Le nom des Turcs dans l’Avesta”), bu millet Türk milletinden başkası değildir. Esasen bunda en ufak şüphe yoktur. Çünkü Firdevsî de dahil olmak üzere, bütün eski İranlı yazar ve şairler İranın Kuzey komşusu olan Türklere TUR adını vermişlerdir. TURAN kelimesi de, bilindiği gibi, Tur’un çoğul şeklidir ve, sırasına göre, Tur’ların ülkesi anlamına da gelir.

... İranlıların eski Türklere Tur dediklerini hatırlatmakla yeni bir şey söylemiş olmuyoruz. Bu herkesçe bilinen bir gerçektir. Ancak, burada gayet basit bir muhakemeye dayanan bir görüş ileri süreceğiz ki bu görüş, bahis konusu gerçeğin bir başka formülde ifadesi olacaktır: İranlılar Türklere Tur adını vermişlerse, demek ki, Türklere Tur adını vermişlerse, demek ki, Türklere Tur adını vermişlerse, demek ki, TÜRKLERİN EN ESKİ ADI TUR İDİ (veya eski adlarından biri...).

⁸ La Grande Encyclopédie, Vol IV, p. 884.

⁹ Encyclopédie de l’Islam, Leyden-Paris, 1934, Vol. IV, p. 924.

Bu nazariyenin veya gerçeğin kabulü halinde, Türklerin tarih-öncesine ve filolojisine ait bir çok noktaların aydınlatılması mümkün olmaktadır. Buna bir tek misal vermekle yetineceğim.

Bilindiği gibi, Türk tarihinde sık sık rastlanan iki ad veya unvan vardır ki, bunların birincisi hakkında az çok bilgimiz bulunduğu halde, ikincisinin ne manası, ne de mahiyeti ve şümulü tespit edilmiş değildir. Söz konusu iki kelime TARHAN ile TURHAN dır.¹⁰

Tur'un Türk manasına geldiği kabul edildiği takdirde, bu iki ad veya unvanın sadece manaları değil, aralarındaki ilişkinin niteliği de ortaya çıkmaktadır. Buna göre, aşağıdaki tariflerin karşısında bulunmaktayız:

I. TARHAN (Tar-han): Toprağın efendisi, yani belirli arazi veya vilâyetin sahibi veya idarecisi, belki bir çeşit derebeyi. Bu kelimenin başlangıçta yerleşik Türklere mahsus, sivil bir unvan olduğu anlaşıyor¹¹.

¹⁰ Bazıları Tarhan ve Turhan kelimelerinin Tarkan ve Turkan şeklinde yazılması gerektiği kanaatindedir. Bu kanaat bazı türkologların eski türkçede "h" harfinin bulunmadığına dair görüşüne dayanır. Bu görüş ise, Orta Asya Türk lehçelerini pratik olarak bilmemenin doğurduğu teorik bir görüştür. Eski türkçede, hiç şüphesiz, bugünkü İstanbul türkçesinde mevcut olan hafif ve zarif "h" yoktu. Rusların da, Arapların da "h" sından daha kalın, boğazın iyice arkasından çıkan bir ses vardı ki, yazıda "kh" şeklinde gösterilebilir. Bundan yirmi otuz sene önce, yani Sovyetler devrinde bile, babamı İstanbulda gizlice ziyarete gelen Kazak ve Kırgız hacılar tanıdım ki: "Atangız öyde yok mu?" (Babanız evde yok mu?) derlerdi.

Konyalıların "K" harfini telâffuz edemediklerini ve "Kardeşimin karısı" yerine "Gardaşımın garısı" dediklerini unutmayalım.

Bilindiği gibi, Orhon alfabesinde "k" ve "h" sesleri için bir tek işaret, yani harf vardır. Bu harfin "kh" karşılığı olduğu ve meselâ "Kagan" kelimesinin "Kha-gan", "buyruk" kelimesinin "buyrukh" okunmuş olduğu düşünülebilir. Bahsettiğim sesi ihtiva eden kelimeler, sonradan, "différenciation" denilen hâdiseye tâbi olarak, bir kısmı "k"lı, bir kısmı "h" lı olarak gelişmiş olabilirler. Orhon alfabesindeki "kök" gibi küçük hecelerdeki "k" harfine gelince, bu tamamen ayrı bir konu teşkil eder. Zaten, Orhon yazıtlarında harf de ayrıdır.

¹¹ a) İlk manası yer, toprak olan TAR (TARI) kelimesi zamanla toprak ürünlerine ve bilhassa hububata uygulanmıştır. Daha sonra, Lengüistik'te çok görülmüş bir olay halinde, kelimenin manası sınırlanmış ve Orta Asyanın, başka gıda tanımayan belirli bölgelerinde, hububattan biri olan DARI (başka lehçelerde Tari) için kullanılmıştır.

b) Tarihimizin bazı devirlerinde, "Tarhan" unvanının, "mana inhirafı" neticesinde, yanlış olarak, bazı esnafın ve zenaatçıların şeflerine verildiği, bazen de, hiç bir toprakla ilgisi olmayan kimselere şeref unvanı olarak tevcih edildiği görülmüştür. Moğollar, bir çok başka şeyler gibi, Türklerden bu unvanı da almışlardı.

II. TURHAN (Tur-han): Tur’ların efendisi. Toprak kavramının dışında kalan anlamda, insan kalabalığının önderi ve netice olarak ordu başı. Askerî şef, kumandan. Bu unvanın göçebe Türklere veya göçebe olmadıkları halde, sefer veya akın halindeki Türklere mahsus askerî bir unvan olduğu anlaşılmaktadır¹².

* * *

Şimdiye kadar incelememize esas olarak kabul ettiğimiz “Turuk” kelimesinin ancak ilk hecesi ile meşgul olduk. Bu ilk heceye, yani “Tur” kelimesine “uk” hecesinin eklenmesini nasıl izah etmeli? Nazariyemizin en yeni kısmı, zannedersen, burada kendini gösterecektir.

Bilindiği gibi, “uk” (veya ok) hecesi dilimizde belirli bir kelimeye tekabül eder. Bu kelime bugün, yayla birlikte kullanılan, bildiğimiz silâh manasına geldiği halde, eski türkçede, ayrıca, “kabile” manasını da ifade ederdi. Bu ikinci manadaki UK veya OK kelimesinin, bir ek halinde, başka bir kelime ile birleşmesine, tarihimizde, misal çoktur: Üçok, Onok, Bozok ve saire... İşte Türk kelimesinin ilk şekli olan “Turuk” da, kanaatimize göre, TUR ile UK (veya ok) kelimelerinin birleşmesinden meydana gelmiştir.

Nasıl? Niçin? “Türk” kelimesinin yüzyıllar içinde teşekkülü safhalarını şu şekilde gözümüzün önüne getirebiliriz:

Tarih-öncesi devirlerde, Türk grameri henüz ilkel bir aşamada iken, bir kısım Türkler, verimli bir toprağa yerleşip göçebelikten vaz geçince, bunlara öteki Türkler “Tur”lar, yani “Duranlar”¹³ demişlerdir. Bilindiği gibi eski türkçede ve bugünkü Orta Asya lehçelerinde durmak “turmak” tır. Zaman geçince, işin aslını bilmeyen yabancı milletler tarafından TUR adı göçebe Türklere de teşmil edilmiş ve bunlar tarafından da benimsenmiştir. Hal böyle iken ve bir kısım Türkler yüzyıllar, belki binyıllar boyunca bu adı taşımışken, günün birinde, yine göçebeliği bırakan bir kabileyi vasıflandırmak ihtiyacı ile, bu kabileyi “duran kabile” manasına “Tur-ok” (Tur-uk) denmiş

¹² Bazıları Turhan kelimesi ile Makedonya Fatihi Turahan Bey’in adı arasında bağlantı kurarak, Turhan’ın Turahan’dan, Turahanın da Töre-Han’dan geldiğini ileri sürmüşlerdir. Bu da bir görüştür.

¹³ Gelişmiş Orta Asya türkçesinde ise, “duran”ın karşılığı, bilindiği gibi, “turgan”dır.

tir¹⁴. Bu isim de zamanla öteki kabilelere teşmil edilerek, Duran Türklere de, Göçen Türklere de ad olmuştur¹⁵.

“Turuk” kelimesi “buruk”, “koruk”, “oluk” gibi dilimizde sık rastlanan neviden bir kelime olmakla beraber, Türk kelimesindeki inceliğe ve güzelliğe sahip değildir. “Turuk” kelimesinin önce “Türük” daha sonra “Türk” şekillerini alması ne zaman ve nasıl olmuştur? Bunun yakın zamanlarda ve her halde Milâddan sonra vuku bulduğunu tahmin etmek mümkündür. Benim şahsî kanaatime göre, bu fonetik olayların birincisi Orhon anıtlarını dikmiş olan atalarımızın kendilerine “kök”, yanî “ilâhî”, “semavî” demeye münasip görmeleri ile ilgilidir. Ses uyumu kuralına göre, bu Türklerin adlarını “KÖKTURUK” şeklinde telâffuz etmeleri ve yazmaları mümkün değildi. Bu sebeple, “Turuk” kelimesi “Kök” hecesinin ahengine uydurularak, “KÖKTÜRÜK” (veya KÖKTÖRÖK) denmiştir. Bunun neticesinde, “Turuk” kelimesi tek başına kullanıldığı zaman da, “Türük” olarak söylenmeğe ve yazılmağa başlanmıştır.

Kendisini Bizans İmparatorluğundan aşağı görmeyen Göktürk İmparatorluğuna dahil olan Türkler ileri bir medeniyete ve yazıya sahip oldukları için, diğer Türk zümrelerinin onların telâffuzunu taklit etmeleri tabî idi. Bütün bu tahminlerim bu yazıda ileri sürülmüş nazariyenin birer unsuru olarak kabul edilmelidir.

“Türük” adının “Türk” şeklini alarak, kendine çeki düzen vermesine gelince, buna iki tarihî sebep görmekteyim: Evvelâ, İslâmiyeti kabul etmemiz neticesinde Arap harflerini de benimsemiş olmamız ve bu harflerle adımızın topu topu üç sessiz harfle, TRK (كرك) şeklinde yazılmağa başlanması. Sonra da, bilhassa İstanbul’un fethini takip eden devirlerde, mühtedi, yeniçeri, cariye gibi elemanların, yani yerli ve yabancı dillerin tesiriyle bir Saray dilinin ve bunun genişlemiş olan İstanbul lehçesinin teşekkül etmesi. Bütün türkçe kelimeleri

¹⁴ Çin kaynaklarında Türk kelimesine tekabül eden kelimenin çince uzmanları tarafından “Tu-kue” okunması “Tur-uk” adının bazı devirlerde veya bazı bölgelerde “Tur-uku” (Tur-oku, yani Tur kabilesi) telâffuz edilmiş olabileceğini de hatıra getirmektedir.

¹⁵ Mari kazılarında bulunan çivi yazılı asurca mektuplarda “Turuk-ku” kavminden bahsedilmesi bir evvelki notta ileri sürülen tahmini teyit edici mahiyettedir (Georges Dossin, Archives Royales de Mari I, Correspondance de Shamsi-Addu, Paris 1950).

inceltmiş ve güzelleştirmiş olan İstanbul lehçesi taşra lehçelerini de etkilemekte gecikmemiş ve bu suretle Anadolu lehçesi meydana gelmiştir. Böylece “Türük” adı daha derli toplu bir kelime olan “Türk” şeklini almıştır. Kulağa bir az kaba gelen “Turuk” kelimesi yanında “Türk” kelimesinin daha güzel, daha zarif olduğuna şüphe yoktur. Bu kelime, biz Türkler için, kelimelerin en güzelidir.

